

Planten inventariseren in de Binnenveldse Hooilanden

Twee vrijwilligers noteren welke soorten planten ze zien en in welke aantallen. Het monitoren van de vegetatie in het nieuwe natuurgebied Binnenveldse Hooilanden gebeurt op een standaard manier. Telkens worden in dezelfde vaste blokken van 5 bij 5 meter de planten geteld. Zo is jaar na jaar op de voet te volgen hoe de plantensoorten zich ontwikkelen en wat dat zegt over de groeiomstandigheden.

Behalve voor de monitoring van planten zijn er ook vrijwilligers voor het tellen van vogels, vlinders, libellen en het trekken van opschietende boompjes.

Lees meer over de Binnenveldse Hooilanden op de volgende pagina's.

tekst Ria Dubbeldam, foto Hans Dijkstra /gaw.nl

Binnenveldse Hooilanden: met een beetje hulp herstelt natuur zich snel

tekst Ria Dubbeldam, foto's Hans Dijkstra, Daphne de Bruijn, Jan-Freerk Kloen

In de Binnenveldse Hooilanden lijkt de Veluwe ver weg. En toch is die alom aanwezig. In het hart van het nieuwe natuurgebied – ingeklemd tussen het Veluwemassief en de Utrechtse Heuvelrug – komt Veluws en Utrechts kwelwater aan de oppervlakte. Nog geen twee jaar na de inrichting is het hier al een vogelparadijs, maar pas als er blauwgrasland of zelfs trilveen ontstaat is de missie echt geslaagd.

Kikkergekwaak en roepende kieviten. Natuurgeluid. Het is vrijwel het enige wat je hoort. Een verademing. Kom daar maar eens om op de Veluwe. Het is hier zo rustig doordat een groot deel van de Binnenveldse Hooilanden vrijwel alleen met de fiets of wandelend te bereiken zijn. Het omliggende gebied is vooral toegankelijk voor bestemmingsverkeer. Bij het toegangshek tuurt boswachter Thomas Kroon van Stichting Mooi Binnenveld door zijn verrekijker. Op de veenplas dobberen witte zwanen en waterhoentjes. Futen duiken onder. Op dit ochtenduur halverwege juli spot hij geen echt bijzondere vogels. 'Dan had je hier in het voorjaar moeten zijn! Korte tijd zat hier zelfs een paartje steltkluten, héél zeldzaam. Maar ook nu zit er best veel bijzonders. Alleen zie je de vogels door de hogere vegetatie

minder goed. Er zijn watersnippen en het zit hier vol met kwartels. Ook zijn er enkele kemphanen, die niet met hun soortgenoten naar het noorden zijn getrokken. Dat er zoveel vogels op dit gebied afkomen, zegt veel over de natuurkwaliteit. Kom laten we het gebied ingaan.'

Ronkend verhaal

Het ontstaan van het bijna 300 hectare grote natuurgebied laat zich vertellen als een ronkend verhaal. Rob Janmaat van Mooi Binnenveld doet het uit de doeken. Jaren geleden kocht de provincie stukken landbouw-

grond aan in het Binnenveld – het deel van de Gelderse Vallei tussen Wageningen, Bennekom, Rhenen en Veenendaal – met als oogmerk er een natuurgebied van te maken. Rond 2014 was voldoende grond vergaard om de natuurvorming in gang te zetten. Na de inrichting zou het terrein worden overgedragen aan Staatsbosbeheer. Die had er immers al natuur: het blauwgrasland Bennekomse Meent. Maar een groepje boeren toonde ook interesse. In natuurbeheer zagen ze een welkome nieuwe inkomstenbron. En het maaisel van de kruidenrijke hooilanden zou kunnen dienen als voer voor hun vee.

Gentiaanklokje.

Blauwe knoop.

De Binnenveldse Hooilanden (links) met de herstelde Kromme Eem en Eemwal. Parallel daaraan loopt De Grift die het natuurgebied van de landbouwgronden scheidt.

Wagenings ecooloog Patrick Jansen, destijds bestuurslid van Vereniging Mooi Wageningen, hoorde van het boerenplan. Zou het ook niet iets zijn voor een burgerinitiatief? De agrarische natuur die de boeren ambieerden vond hij lovenswaardig, maar ecologisch gezien kon er zoveel meer. Het hart van het beoogde natuurgebied had potentie als blauwgrasland en dotterbloemhooiland, landschapstypen die in deze streek veel voorkwamen. Zelfs trilveen zou er terug kunnen keren; drijvende plantenmatten bestaande uit kleine zeggen, mossen en kruiden. Trilveen komt zo hier en daar in Nederland nog in veenweidegebieden voor, maar trilveen op kwelwater is uniek. Nog meer vooraanstaande Wageningse ecologen sloten zich aan, waaronder Frank Berendse, Arnold van Vliet en Dick van der Hoek. Het idee voor 50 hectare topnatuur leverde landelijk nogal wat publiciteit op: burgers die zoveel grond wilden kopen om er topnatuur te maken, dat was niet eerder vertoond.

Drie visies in één plan

Maar hoe moest het verder met drie geïnteresseerde partijen voor elk een deel van de bijna 300 hectare natuur? Gedeputeerde Jan Jacob van Dijk vond dat ze samen één inrichtingsschets moesten opstellen. Vijftien maanden later lag er een voorstel. De boeren wilden zich inzetten voor zo'n 50 hectare kruidenrijk hooiland in het zuidelijke deel van het gebied. Mooi Wageningen zag 50 hectare plasdrasnatuur in het middendeel voor zich en richtte daarvoor de Stichting Mooi Binnenveld op. Staatsbosbeheer zou de overige 187 hectare met meerdere natuurdoeltypen voor haar rekening nemen.

Crowdfunding en fondsenwerving

Een spannende tijd brak aan. Zou het zowel Mooi Wageningen/Mooi Binnenveld als de boeren lukken om de grond te kopen? Mooi Wageningen/Mooi Binnenveld richtte zich op crowdfunding en fondsenwerving. In anderhalf jaar was via crowdfunding 270.000 euro

verkregen. Burgers in de omgeving brachten zo'n 150.000 euro bij elkaar. Gemeente Wageningen legde 60.000 euro bij en het Prins Bernhard Cultuurfonds Gelderland 25.000 euro voor het winnen van de Gelderse Pauwenveer. Het landelijke Prins Bernhard Cultuurfonds schonk 70.000 euro. Het aankoopbedrag was binnen. De boeren, verenigd in Coöperatie Binnenveldse Hooilanden, sloten een lening af bij de bank. In februari 2019 ging de schop in de grond en in september was de – door provincie, Europese Unie en waterschap gefinancierde – inrichting van de totale Binnenveldse Hooilanden zo goed als klaar. In een groot deel van het gebied werd de voedselrijke landbouwgrond afgegraven en sloten werden gedempt. Waar de grond verder werd uitgediept, ontstond een veenplas. Langs het terrein kwam een kade met daarachter een brede sloot om water afkomstig uit het omliggende agrarische gebied te weren. Want de beoogde kwetsbare natuur zou zich alleen

kunnen ontwikkelen met zuiver basisch kwelwater. De kwel die in het terrein opborrelt heeft een lange weg afgelegd. Ooit is het water op de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug gevallen, is het ingezegen en door fijne zandkorrels gezuiverd. Geleidelijk wordt het water naar de randen van de stuwwallen gedrukt, waar het als kwelwater naar buiten treedt. Door de landbouwgrond af te graven en een veenplas te maken, krijgt de kwelstroom het nog makkelijker. Tot slot zijn de meanderende loop van het verdwenen riviertje Kromme Eem, de veenstroompjes en de Eemwal gedeeltelijk teruggebracht.

Nat jaar

Tijdens de rondgang met boswachter Kroon oogt het terrein van Mooi Binnenveld drijfmat als gevolg van de hevige regenval enkele dagen eerder. De planten staan met hun voeten in het water. Wat als er net zoveel regen als in Limburg zou zijn gevallen? 'Te veel hemelwater is niet goed voor de vegetatie omdat het verzurend is. Om dat te voorkomen kan overtollig water via onder andere een veenstroompje of oppervlakkige afstroming naar de Kromme Eem, die uitmondt in de Grift. Die voert het water richting Amersfoort.'

Hoe anders was de situatie vorig jaar zomer. Bestuurslid Willem Hendriks van Mooi Binnenveld, die zich intussen bij het gezelschap heeft aangesloten, memoreert hoe het terrein zo uitdroogde en zo hard werd, dat de kwel er nauwelijks doorheen kon breken. Kroon: 'Maar gelukkig biedt dan een diepe bron, eens door boeren geslagen, nog een beetje soelaas. Hij ligt in dat elzenbroekbosje daar. In droge tijden kunnen we zo toch kwelwater in het gebied krijgen. Ook kunnen we wel wat 'spelen' met stuwtjes die in de Kromme Eem zijn aangelegd om het schone water vast te houden of juist versneld af te voeren. Gelukkig is het natuurgebied zo groot en robuust dat het wel tegen een stootje kan.' Hendriks: 'En dan wordt het binnenkort nog groter. Aangrenzend start volgend jaar aan Utrechtse zijde de inrichting van de Achterbergse Hooilanden, 65 à 70 hectare die Staatsbosbeheer aan haar bezit toevoegt.'

Maaisel met zaden

Beide mannen lopen over de kade dieper de Binnenveldse Hooilanden in. Na de inrichting

anderhalf jaar geleden was het deel van Mooi Binnenveld een kale vlakte, maar moet je nu eens zien. Kroon: 'Om de plantengroei een quickstart te geven hebben we maaisel van omliggende blauwgraslanden als Bennekomse Meent, Hel en Blauwe Hel ingebracht. Het was zaak om het maaisel vol plantenzaden in korte tijd te verspreiden. Maar grote delen zijn zo drassig dat het niet machinaal kon. Vrijwilligers hebben ons fantastisch geholpen.' Vorig jaar zag de boswachter direct resultaat. 'We ontdekten soorten als grote ratelaar – die lichtgroene plant daar', wijst hij aan. 'Maar ook koekoeksbloem, wilde bertram, knooppkruid, gewone brunel. Duizendguldenkruid met zijn kleine roze bloemen is ook een leuke soort. Verderop in ons terrein kleuren hele velden roze van de kattenstaart. Een bijzondere soort als moeraskartelblad hebben we geënt. Die komt uit zichzelf niet zo een, twee, drie. Maar dat het vervolgens zo snel aanslaat, is voor ons een teken dat de basiscondities op orde zijn.'

Vlonderpad

Kroon en Hendriks wandelen vanaf de kade het vlonderpad op. In het broedseizoen is dat afgesloten, zodat vogels zoals gele kwikstaart, grutto en graspieper rust krijgen. Een haas schiet geschrokken weg. 'Kijk, een kale jonker. Hé, blauwe knoop.' Kroon is aangenaam verrast. Blauwe knoop – een insectenvriend – had hij nog niet gezien. 'Dat vind ik het mooie aan natuur: het is niet te sturen. Je kan op papier wel een streefbeeld bedenken, maar de natuur vult het zelf in. De diversiteit die in twee jaar is ontstaan, stemt me positief. Op eigen kracht zullen zeker nog andere soorten komen. Orchideeën bijvoorbeeld. Dat zaad is zo licht, het kan makkelijk vanuit de Bennekomse Meent hiernaartoe waaien. Ik verwacht niet dat ze er al zijn. Toch sluit ik het niet helemaal uit. Orchideeën beginnen met een rozet die je makkelijk over het hoofd ziet. Na een paar jaar komen ze tot bloei. Maar wie weet vinden onze vrijwilligers die binnenkort de vegetatie gaan monitoren ze wel.' Sprekend over monitoring: bestuurslid Fons Koomen die de vegetatiemonitoring coördineert, komt aanwandelen. 'Het tellen van de planten doen we in vaste blokken van 5 bij 5 meter', licht hij even later toe, 'zodat we jaar na jaar op gestandaardiseerde wijze de

Thomas Kroon (met verrekijker) kijkt samen met Willem Hendriks naar de eerste bloeiende planten van de blauwe knoop.

habitatontwikkeling en groeiomstandigheden kunnen volgen. Voor de SNL-subsidie voor het natuurbeheer hoeft de soortskartering maar eens in de zes jaar, maar wij willen de ontwikkeling op de voet volgen.'

Vrijwilligers

Voor de monitoring van planten, vogels, vlinders, libellen en dergelijke zijn er de nodige vrijwilligers, net als voor het trekken van opschietende boompjes. Kroon: 'Doen we niets, dan groeit het terrein dicht. Kijk, een jonge schietwilg en hier populiertjes. Maar het aantal is beperkt doordat we vorig jaar met z'n veertigen het terrein hebben uitgekamd. Dit moeten we volhouden tot de zode is dichtgegroeid met kruiden en grassen. Boompjes trekken we zo laat mogelijk, in augustus. Want zelfs nu in juli broeden er nog vogels en er zijn heel wat kwartels.' Even later laat er een van zich horen: 'Kwik... kwik-kwik.' Onverstoorbaar herhaalt hij zijn opvallende roep, zelfs als de drie mannen op een paar meter passeren. Kroon: 'Toch zullen we hem niet te zien krijgen. Kwartels zijn meesters in het verstoppjen.'

Samenwerking voor natuurbeheer

Het gezelschap vervolgt de route, via het vlonderpad terug naar de kade. Aan de

Twee zuidelijke keizerlibellen in de Binnenveldse Hooilanden.

linkerhand ligt het terrein van de boeren-coöperatie. In de verte ziet het wit van de kamille. Koomen: 'Bij de boeren gaan we ook de soortkartering oppakken. Omdat zij na het broedseizoen gelijk maaien, zullen we nog moeten bekijken hoe we het kunnen doen.' Er wordt meer gezamenlijk opgepakt. Staatsbosbeheer, de boeren en Mooi Binnenveld hebben weliswaar elk de verantwoordelijkheid voor hun deel, maar ze overleggen geregeld over wat samen kan worden gedaan. Hendriks: 'In het naseizoen maaien de boeren bij ons de drogere delen; zij hebben de machines daarvoor en wij niet. Zo kunnen we onze grond verschrallen en de boeren hebben inkomsten uit de geleverde diensten. Van het maaisel maken ze bokashi, gefermenteerde compost waarmee ze hun akkers verbeteren en die ze kunnen verkopen aan moestuinders. Het natte deel van ons terrein laten we maaien door een gespecialiseerd bedrijf met een machine met rupsbanden.' Kroon: 'Agrariërs, natuurbeheerders en natuurliefhebbers kunnen heel goed samenwerken. We hebben meer gedeelde belangen dan je op basis van alle verhitte discussies in de media denkt. Als je alleen daarop afgaat, krijg je de indruk dat boeren en natuurbeheer niet samengaan. In de praktijk ligt het veel genuanceerder. Boeren willen wel minder vee houden of natuur beheren, als ze er maar een inkomen mee kunnen verdienen en voor niet-

afgeschreven investeringen worden gecompenseerd.'

Prehistorische veeneiken

De wandeling voert nu richting de Kromme Eem, het uitgegraven historische stroompje vrijwel op de grens van de provincie Gelderland. Daarachter ligt een smalle strook grond, de Eemwal, die de scheiding vormt met de provincie Utrecht, waar de Grift stroomt. De Grift is rond 1480 gegraven door het Sticht (de huidige provincie Utrecht) om afgegraven veen en turf uit vooral het noordelijke deel van het Binnenveld te kunnen transporteren. Op de Eemwal staat een opmerkelijk kunstwerk: zeven zwarte, versteende stammen priemen de lucht in. Ringmussen vliegen af en aan, ze maken dankbaar gebruik van de gaten. Het informatiebordje beschrijft dat het om prehistorische eiken gaat, die tijdens de inrichtingswerkzaamheden uit het veen tevoorschijn kwamen. Onderzoek heeft uitgewezen dat ze circa 7000 jaar oud zijn, en daarmee de oudste van Nederland. Hendriks: 'Deze stammen vertellen ons dat hier na de ijstijden waarschijnlijk bos stond.'

Landschap van begin vorige eeuw

Prehistorisch bos is niet het streefbeeld van Mooi Binnenveld. De vereniging probeert de natuur van begin twintigste eeuw te herstellen, voordat het gebied werd ontwaterd en de

landbouw intensiverde. Het natte landschap was sinds de middeleeuwen ontstaan. Na het winnen van het veen bleven natte hooilanden en in de allerlaagste delen moeras achter. Een artikel uit 1931 – te lezen op de website van Mooi Wageningen – beschrijft de toenmalige vegetatie. Kroon: 'We hebben de goede condities gecreëerd, maar uiteindelijk moeten we maar zien wat er gebeurt. Extreem droge jaren zijn in de planvorming niet voorzien. Dat heeft natuurlijk consequenties, zeker voor trilveenvorming. Wellicht merken we ook op de langere termijn gevolgen van droogte. Als de grondwaterstanden op de Veluwe en Utrechtse Heuvelrug niet worden aangevuld zal dat tot minder kweldruk leiden.' Een andere zorg is de stikstofdepositie. Koomen: 'Of de natuurontwikkeling er onder lijdt, weten we pas over jaren. Vanuit de bodem hebben de planten er nu nog geen last van, de rijke toplaag is verwijderd en jaarlijks verschrallen we de bodem verder door het maaisel te verwijderen. Maar er zal zeker nog stikstof uit de lucht neerslaan. Maar gezien de plannen voor de landbouw zou de depositie wel eens minder problematisch kunnen worden. Wie weet.' Koomen is hoopvol gestemd over de natuurontwikkeling. Dat komt ook door wat hij ziet in De Groene Grens, een natuurgebiedje bij Veenendaal dat Mooi Binnenveld sinds vier jaar beheert. 'Daar zijn al echt mooie resultaten behaald.' Of er ook trilveen in de Binnenveldse Hooilanden zal ontstaan is afwachten. Zoiets duurt sowieso decennia. Ondertussen gaat Mooi Binnenveld verder met nieuwe plannen. Hendriks: 'We hebben de intentie om grond aan te kopen op strategische plekken in het Binnenveld. Ons streven is een corridor tussen Veluwe, Binnenveldse Hooilanden en Utrechtse Heuvelrug.' Hoe mooi zou het zijn als niet alleen ondergronds via kwelwater maar ook bovengronds een verbinding met de Veluwe ontstaat.

Meer over de Binnenveldse Hooilanden lees je in De landschappen van Wageningen, Wim Huijser ism Mooi Wageningen, uitgeverij Blauwdruk, ISBN 9789492474407, € 29,90.

foto Hans van den Bos

Hans van den Bos blogt

Routeknooppuntpaalschimmel

Ineens stond het daar, langs het smalle pad in het schemerige beukenwoud dat ik lang geleden Vergeten Bos doopte – omdat ik er nooit iemand zag. Een matzwart artefact, dat niets te maken had met het weelderige natuurbos waarin het gepoot was. De neiging was groot dit stuk invasief plastic eigenhandig te verwijderen en te vergeten dat het er ooit gestaan had. Ik duwde en trok, helaas zonder effect. De onverlaat had zijn paal stevig geslagen in deze oase van wildernis, het domein van zwarte specht, wild zwijn en tonderzwam. Voor zijn brute daad past maar één woord: aanranding.

Bij mijn volgende bezoek bleek wat ik al vreesde: opgeschroefde nummerplaatjes hadden de totem tot routepaaltje opgewaarderd. Welkom in het wandelnetwerk! Adieu Vergeten Bos. Het verbaast u vast niet dat ik die dag op het modderige paadje wel drie medewandelaars passeerde – dat is meer dan ik hier voorheen in een heel jaar ontmoette. Nu had ik helemaal geen moeite met deze rustige natuurgenieters. Wel met het genummerde paaltje in dit verstilde woud. Zo'n routenetwerk is als een schimmel, ondergronds woekert het voort. Al zie je waar het begint, je weet nooit waar het stopt.

Gemarkeerde routes en knooppuntnetwerken voorzien ongetwijfeld in een behoefte. Ze leiden de meer gemakzuchtige of bangige wandelaar/fietser/ruiter veilig via een aantrekkelijke route vanaf de parkeerplaats weer terug naar de auto. Een prima manier, vind ik, om zo de stedelingen wat houvast te bieden in het grote enge dierenbos. Mits beperkt tot de randzones van het Veluws natuurgebied.

Zouden de bedenkers van dit soort routes en fiets- en mountainbikepaden wel beseffen wat ze kapot maken wanneer ze deze voorzieningen zo ver in de natuurkern door laten dringen? Ze rollen rode lopers uit die bezoekers op comfortabele wijze diep in het natuurgebied brengen. Óók vele recreanten die nauwelijks voor de natuur komen, maar eerder voor het decor, voor het sporten of voor elkaar. Op drukke dagen – zoals we in coronatijd regelmatig hadden – is het dan al snel gedaan met de rust. Handige recreatieondernemers maken de toestroom nog groter door nieuwe gemakzoekers te verleiden om groepsgewijs per gehuurde elektrische step of scooter over de Veluwe te gaan toeren. De routekaart met knooppunten hangt al aan het stuur. Nog even en daar komen de bak- en bierfiets en de onvermijdelijke roep om nog bredere paden. Daarom mijn noodkreet: stop de paaltjesschimme! In een uitgestrekt natuurlandschap als de Veluwe horen ook grote geluidsarme gebieden voor rustzoekers die graag dwalen – dus zonder routepaaltjes, wegwijzers, MTB-routes en verharde (fiets)paden.

(Meer over dit Vergeten Bos schreef ik in NV3/19).

Hans van den Bos blogt over zijn persoonlijke belevenissen in en over de natuur en waar mogelijk met wat humor en een twist. Want in de natuur mag best wat meer worden gelachen. Zie ook: bosbeeld.nl/blog